

L'argila

(ALDC, III, 710. L'argila)

Argila, amb var. fonètiques o formant part d'un compost, és el mot general en cat., procedent del llat. vg. del Conventus Tarraconensis ARGĪLA, dissimilació de quantitat del llat. ARGĪLLA (l llarga i l llarga), forma pròpia de les àrees del cat., gascó, oc. i retoromànic i que contrasta amb la solució del cast. *arcilla* (cf. *estela* < STĒLA < STĒLLA). La vocal tònica s'ha obert en [e] (*arg[e]la* 83) o [ɛ] (*arg[ɛ]la* 123), que, a través d'una diftongació en [jɛ] i [ja], ha donat a l'àrea del Matarranya *arjala* 137, 139 i *artxala* 131, 132, 134, 138, les dues amb absorció de [j] en la consonant palatal i la segona, per ensordiment de [dʒ]. *Argila* té encara altres var.: *angila* 188, per dissimilació de líquides, *algira* 85, per lambdacisme de la *r* i rotacisme de la *l* en alg., a més de la freqüent var. africada *ardgila* (*artxila*, per apitxament; *adgila* 74, per absorció de la ròtica en la palatal) i *gília* 97, per pèrdua del segment inicial i adequació del final a la terminació *-ia* tan freqüent (*vigília*, *família*, etc.); l'aberrant *arguila* podria haver rebut la interferència “del vetust i arreladíssim element substràctic ARGA, component

d'*argamassa*, que significava quasi el mateix” (DECat). *Argila* (o una de les seves var.) ha esdevingut a) element d'un mot perifràstic: *terra d'argila* 72, 183, *terra d'engila* 182, *terra argila*, *terragila*, *terradgila* 189, *terrardgila* 179, *terralgila* 88, *terra arguila* 20, *terra arxila* 165, 166, *terra arcilla* 160 (← cast.); b) un der. adjectival: *terra argilosa* 11, 87, *terra roja argilenca* 185. Pot intervenir en la denominació: 1) el color de l'argila: *arguila roja* 89, *terra roig* (rutx) 2, *terra roja* 96, 175, 178 (rotxa 166, 171 o roia 93, 108), *terra vermella* 92, *terra encarnada* 190, *fetgenc* 141, de color del fetge, roig, *sang de bou* 163; 2) la seva constitució: *terra fina* 102; 3) la finalitat: *terra de bòbila* 118, *terra de gerrer* 70, 73, *terra peraïre* 173 (der. de *parar* ‘preparar’; sembla que el paraire se'n servia per a llevar taques), com *gleda* 166 (< CRETA) (var. *gleva* 180, per homonimització), *fang de fer cassoles* 168 (o *fang* 57); 4) altres: *tap* 176, *terra de mina* 174.

Argila és el mot normatiu des del DG_I, 1932.

